ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER · Google Scholar · INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL · ESJI www.ESJIndex.org · Eurasian Scientific Journal Index · DRJI · SOI http://s-o-i.org · zenodo · Academia.edu · Academic Resource Index ResearchBib

CERTIFICATE

Of Appreciation

This Certificate is Awarded to

Ikromjonov Akmaljon

For Publication of Paper Entitled

THE ROLE AND CLASSIFICATION OF SUBORDINATE CLAUSES IN ARABIC SYNTAX

ISSN Online: 2984-7109

in Volume 9, Issue 01 of the Philippine Journal of Language and Liguistics

SJIF 2024: 6.572

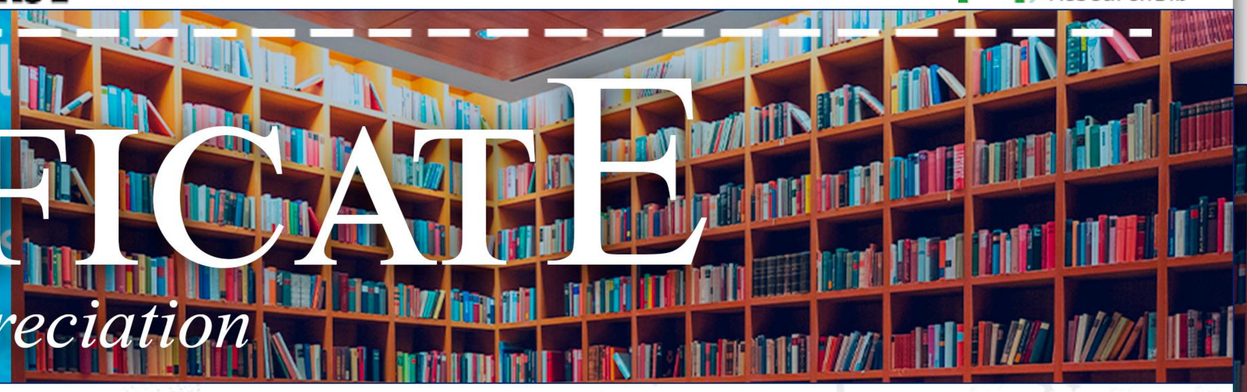
January, 29

Platform & workflow by OJS/PKP

CENTER FOR INTERNATIONAL SCIENTIFIC PUBLICATIONS SIR PUBLISHERS

www.sirpublishers.org

ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER · Google Scholar · INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL · ESJI www.ESJIndex.org · Eurasian Scientific Journal Index · DRJI · SOI http://s-o-i.org · zenodo · Academia.edu · Academic Resource Index ResearchBib

CERTIFICATE

Of Appreciation

This Certificate is Awarded to

Abboskhojayeva Maryam

For Publication of Paper Entitled

THE ROLE AND CLASSIFICATION OF SUBORDINATE CLAUSES IN ARABIC SYNTAX

ISSN Online: 2984-7109

in Volume 9, Issue 01 of the Philippine Journal of Language and Liguistics

SJIF 2024: 6.572

January, 29

Platform & workflow by OJS/PKP

CENTER FOR INTERNATIONAL SCIENTIFIC PUBLICATIONS SIR PUBLISHERS

www.sirpublishers.org

SIR Publishers
CENTER FOR INTERNATIONAL SCIENTIFIC PUBLICATIONS
JOURNAL OF LANGUAGE AND LIGUISTICS
ISSN(Online): 2984-7109
Volume-9, Issue-01, Published |16-01-2026|

ARAB TILI SINTAKSISIDA ERGASH GAPLARNING O‘RNI VA TASNIFI

Ikromjonov Akmaljon,
Oriental universiteti Tillar-1 kafedrasi dotsenti
Abbosxo‘jayeva Maryam,
Oriental universiteti 4-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada arab tili sintaksisida ergash gaplarning o‘rni va tasnifi tadqiq etiladi. Maqolada klassik va zamonaviy arab tilshunoslik manbalari asosida shart ergash gaplarining sintaktik, semantik va pragmatik xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, Basra va Kufa maktablarining yondashuvlari, jazm talab qiluvchi va talab qilmaydigan shart vositalari, real, ehtimoliy va noreal (kontrfaktual) shart konstruktsiyalari tahlil qilingan. Maqola shart ergash gaplarning tipologik xususiyatlarini, ularning kommunikativ maqsadga xizmat qiluvchi funksiyalarini va qiyosiy tahlil orqali tarjima jarayonidagi muammolarni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: arab tili, sintaksis, ergash gap, shart ergash gap, jazm, shart vositalari, real shart, noreal shart, kontrfaktual, semantik va pragmatik tahlil.

THE ROLE AND CLASSIFICATION OF SUBORDINATE CLAUSES IN ARABIC SYNTAX

Ikromjonov Akmaljon
Associate Professor, Department of Languages-1 Oriental University
Abboskhojayeva Maryam
Fourth-year student Oriental University

ABSTRACT

This article examines the role and classification of subordinate (dependent) clauses in Arabic syntax. Based on classical and modern Arabic linguistic sources, the study analyzes the syntactic, semantic, and pragmatic features of conditional subordinate clauses. It discusses the approaches of the Basra and Kufa schools, the distinction between jussive (jazm-requiring) and non-jussive conditional particles, as well as real, probable, and unreal (counterfactual) conditional constructions. The article provides insights into the typological characteristics of conditional subordinate clauses, their communicative functions, and highlights challenges in translation and comparative linguistic analysis.

Keywords: Arabic language, syntax, subordinate clauses, conditional subordinate clauses, jussive, conditional particles, real condition, unreal condition, counterfactual, semantic and pragmatic analysis

МЕСТО И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРИДАТОЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В СИНТАКСИСЕ АРАБСКОГО ЯЗЫКА

Икромжонов Акмалжон
доцент кафедры «Языки-1» Университет Oriental
Аббосхўжаева Марьям
студентка 4-го курса Университет Oriental

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются место и классификация придаточных предложений в синтаксисе арабского языка. На основе классических и современных источников арабского языкознания освещаются синтаксические, семантические и прагматические особенности условных

придаточных предложений. Также анализируются подходы басрийской и куфийской школ, условные средства, требующие и не требующие джазма, а также реальные, вероятностные и нереальные (контрфактуальные) условные конструкции. Статья позволяет глубже понять типологические особенности условных придаточных предложений, их функции, служащие коммуникативным целям, а также проблемы, возникающие в процессе перевода, на основе сравнительного анализа.

Ключевые слова: арабский язык, синтаксис, придаточное предложение, условное придаточное, джазм, условные средства, реальное условие, нереальное условие, контрфактуальность, семантический и прагматический анализ.

Arab tili sintaksisi murakkab va ko‘p qatlamli tizim bo‘lib, unda ergash gaplar bosh gap bilan grammatik va semantik munosabatda bo‘lgan sintaktik birlik sifatida muhim o‘rin egallaydi . Klassik arab nahv an’anasida “ergash gap” tushunchasi mustaqil termin sifatida shakllanmagan bo‘lsa-da, mazkur hodisa fe’l boshqaruvi, bog‘lovchi vositalar va gaplararo tobelik munosabatlari orqali izohlangan .

Ergash gaplarning vujudga kelishi nutqning mantiqiy izchilligini ta’minlash ehtiyoji bilan bog‘liq bo‘lib, ular sabab-natija, shart-javob, vaqt, maqsad va zidlik munosabatlarini ifodalashga xizmat qiladi . Ayniqsa, shart ergash gaplar arab tilining sintaktik tizimida alohida ahamiyat kasb etadi, chunki ular voqelikning amalga oshishi yoki oshmasligini ifodalovchi murakkab semantik munosabatlarni ifodalaydi.

Basra maktabi vakillari arab tilidagi sintaktik hodisalarni qat’iy qoidalar asosida tahlil qilganlar. Sibavayh shart ergash gaplarni fe’lning jazm holati bilan bevosita bog‘lab, shart vositalarining grammatik boshqaruv xususiyatini asosiy mezon sifatida belgilaydi . Ushbu yondashuvga ko‘ra, shart va natija qismlari o‘zaro grammatik jihatdan mustahkam bog‘langan bo‘lib, ulardan birining buzilishi butun konstruktsiyaning sintaktik yaxlitligiga ta’sir ko‘rsatadi.

Kufa maktabi grammatiklari esa shart ergash gaplarni talqin qilishda semantik va pragmatik omillarga ustuvor ahamiyat berganlar . Ularning fikricha, shart vositalarining ma’nosi har doim formal grammatik belgilar bilan cheklanib qolmaydi, balki kontekst, nutq vaziyati va kommunikativ maqsad bilan belgilanadi. Bu yondashuv shart ergash gaplarning ko‘p ma’noliligini ochib berishga xizmat qiladi.

Shart ergash gaplar odatda ikki asosiy komponentdan iborat bo‘ladi: shart qismi va natija qismi. Ushbu komponentlar o‘rtasidagi munosabat sabab–natija modeli asosida shakllanadi . Shart qismi orqali ma’lum bir sharoit belgilanadi, natija qismi esa ushbu sharoit amalga oshganda yuzaga keladigan holatni ifodalaydi.

Zamonaviy arab tilshunosligida shart ergash gaplar jazm talab qiluvchi va talab qilmaydigan shart vositalari asosida tasniflanadi . Bu tasnif klassik nahv an’anasini saqlagan holda, tilning hozirgi funksional ehtiyojlarini ham hisobga oladi.

Yevropalik arabshunoslar shart ergash gaplarni universal sintaktik nazariyalar doirasida tahlil qilib, ularni boshqa tillardagi shart konstruktsiyalari bilan qiyoslaydilar . Ayniqsa, لـ و vositasi orqali ifodalangan noreal shart konstruktsiyalari kontrfaktual ma’no ifodalashi bilan ajralib turadi.

Arab tilida shart ergash gaplarning sintaktik tabiati, avvalo, ularni ifodalovchi vositalarning xilma-xilligi bilan belgilanadi. Klassik nahv an’anasida shart vositalari (الـ شرط أدوات) grammatik boshqaruv xususiyatiga ko‘ra muhim tasnif mezoni sifatida qaraladi. Ushbu vositalar shart qismi va natija qismi o‘rtasidagi munosabatni belgilab, fe’lning i‘rob holatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

An’anaviy tasnifga ko‘ra, shart vositalari jazm talab qiluvchi va jazm talab qilmaydigan turlarga ajratiladi. Jazm talab qiluvchi vositalar shart va natija qismlaridagi fe’llarning jazm holatida

kelishini taqozo etadi. Bunday vositalarga إن, من, ما, مهما kabi birliklar kiradi. Ushbu konstruksiyalar, odatda, umumiy yoki ehtimoliy shartni ifodalaydi va ularning semantik mazmuni universal xususiyatga ega.

Masalan, إن vositasi orqali tuzilgan shart ergash gaplarda shartning amalga oshishi natijaning yuzaga kelishiga bevosita bog‘lanadi. Bu holat sabab–natija munosabatining grammatik jihatdan aniq va qat’iy ifodalanishini ta’minlaydi . Shu bilan birga, man va mā kabi nisbiy shart vositalari shartni shaxs yoki narsa bilan bog‘lab, umumlashtiruvchi semantikani yuzaga chiqaradi.

Arab tilida: إِنْ تَأْتِي نَجَاحًا، سَيَكُونُ أَثَرُهُ عَظِيمًا

O‘zbek tilida: Agar muvaffaqiyatga erishsang, uning ta’siri katta bo‘ladi.

Turi: Ehtimoliy shart

Izoh: إن vositasi bilan ifodalangan. Shart voqelik ehtimoli bilan bog‘liq, lekin kafolatlanmagan. Semantik jihatdan umumlashtiruvchi va xulosaga yo‘naltiruvchi.

Jazm talab qilmaydigan shart vositalari esa shart ergash gaplarning yanada murakkab semantik qatlamlarini ifodalaydi. إذا, لـ و لا, لـ و kabi vositalar yordamida tuzilgan konstruksiyalarda fe’l jazm holatida kelmaydi va shartning voqelik bilan munosabati kontekst asosida belgilanadi. Xususan, إذا vositasi ko‘pincha real yoki ehtimoli yuqori bo‘lgan shartlarni ifodalash uchun xizmat qiladi.

Arab tilida: إِذَا دَرَسْتَ جَيِّدًا، سَتَنْجَحُ فِي الِامْتِحَانِ

O‘zbek tilida: Agar sen yaxshilab o‘qisang, imtihonda muvaffaqiyatga erishasan.

Turi: Real shart

Izoh: إذا vositasi ishlatilgan. Shartning amalga oshish ehtimoli yuqori. Natija qismi (succeed) shartga to‘liq bog‘liq. Pragmatik jihatdan motivatsion va ilhomlantiruvchi ibora.

لـ و vositasi esa arab tilida shart ergash gaplarning semantik jihatdan eng murakkab turini tashkil etadi. Klassik va zamonaviy tadqiqotlarda لـ و orqali ifodalangan shart konstruktsiyalari noreal yoki kontrfaktual shart sifatida talqin qilinadi. Bunday konstruktsiyalarda shartning amalga oshmaganligi oldindan ma’lum bo‘lib, natija qismi ham shu asosda noreal mazmun kasb etadi. Bu xususiyat لـ و vositasini boshqa shart bog‘lovchilaridan tubdan farqlaydi.

Arab tilida: لَوْ كُنْتَ دَرَسْتَ جَيِّدًا، لَمَتَفَوَّقْتَ فِي الِامْتِحَانِ

O‘zbek tilida: Agar sen yaxshilab o‘qigan bo‘lganingda, imtihonda muvaffaqiyatga erishgan bo‘larding.

Turi: Noreal (kontrfaktual)

Izoh: لـ و vositasi ishlatilgan. Shartning amalga oshmaganligi oldindan ma’lum. Natija qismi ham noreal mazmun kasb etadi. Pragmatik jihatdan tavsiyaviy yoki izohlovchi ma’no beradi.

Yevropalik arabshunoslar shart ergash gaplarni struktur-funksional yondashuv asosida tahlil qilib, ularni umumiy sintaktik nazariyalar doirasida o‘rganadilar. Bu yondashuvda shart ergash gaplar faqat grammatik birlik sifatida emas, balki kommunikativ maqsadga xizmat qiluvchi konstruktsiya sifatida talqin qilinadi. Natijada shart-natija munosabati pragmatik kontekst bilan uzviy bog‘liqlikda ko‘rib chiqiladi.

O‘zbek tilshunosligida ham shart ergash gaplar bilan bog‘liq nazariy qarashlar mavjud bo‘lib, ular arab tilidagi shart konstruktsiyalari bilan qiyosiy jihatdan o‘rganish imkonini beradi.

Ushbu qiyosiy yondashuv arab tilidagi shart ergash gaplarning tipologik xususiyatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi va tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarni izohlash uchun muhim nazariy asos yaratadi.

Arab tilida shart ergash gaplarning sintaktik va semantik xususiyatlarini umumlashtirib tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, mazkur konstruktsiyalar til tizimida ko‘p qatlamli va murakkab hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Klassik nahv an’anasida shart ergash gaplar, avvalo, fe’l boshqaruvi va

i‘rob bilan bog‘liq hodisa sifatida izohlangan bo‘lsa, keyingi davrlarda ularning semantik va pragmatik jihatlari ham izchil ravishda o‘rganila boshlagan.

Umuman olganda, arab tilida shart ergash gaplarning o‘rni va tasnifi haqidagi nazariy qarashlar klassik va zamonaviy yondashuvlar uyg‘unligida shakllangan. Shart konstruktsiyalarining morfosintaktik, semantik va pragmatik jihatdan kompleks tahlili ularni chuqurroq anglash, shuningdek, qiyosiy va tarjimashunoslik tadqiqotlari uchun mustahkam nazariy asos yaratadi. Aynan shu jihatlar mazkur bitiruv malakaviy ishining keyingi boblarida semantik va funksional tahlil orqali yanada kengroq yoritiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. al-Farra’. Maani al-Qur’an. – Qohira: Dar al-Ma’arif, 1983, 1-jild, 172–174-betlar.
2. al-Samarrai. Ma’ani al-Naḥw. – Bayrut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 2000, 1-jild, 156–160-betlar.
3. al-Zamaxshari. al-Mufaṣṣal fī Ilm al-Arabiyya. – Bayrut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 1999, 212–215-betlar.
4. Ḥasan Abbas. Al-Naḥw al-Arabi al-Ḥadis. – Bayrut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 2006, 91–97-betlar.
5. Ibn Hisham al-Ansari. Mug’niyal-Labib an Kutub al-Aarib. – Qohira: Dar al-Fikr, 1991, 108–115-betlar.
6. Ibn Malik. Sharḥ Alfiyya Ibn Malik. – Qohira: Maktabat al-Azhar, 2004, 233–236-betlar.
7. Sibavayh. al-Kitab. – Bayrut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 1988, 1-jild, 35–38-betlar.
8. Wright, W. A Grammar of the Arabic Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1896, Vol. II, pp. 348–355.
9. Иброҳимов, Н. (2017). Ал-Қомус. Арабча-ўзбекча қомусий луғат.